

UDK 27-9:7.046:82.09:929sv. Ciril in Metod

Marija Stanonik

ZRC SAZU, Ljubljana

marija.stanonik@zrc-sazu.si

CIRIL IN METOD KOT NASLEDNIKA ZNAMENITIH DVOJIC V MITOLOGIJI, BESEDNI UMETNOSTI IN ZGODOVINI

Solunska brata Ciril in Metod sta stara in od Cerkve priznana svetnika. Vendar nobeno od znanih besedil s slovenskih tal ne ustreza vtisu o svetniški legendi kaj šele merilom o njej.

Ključne besede: Solunska brata Ciril in Metod, Zlata legenda, slovstvena folklor, žanr, legenda.

The Thessalonica brothers Cyril and Methodius are old saints, recognized by the Church. However, not one of the known texts from the Slovene territory comes close to the impressiveness of the saintly legend, let alone its criteria.

Keywords: The Thessalonica brothers Cyril and Methodius; Legenda Aurea; Verbal Folklore; genre; legend.

Zanimanje slavistike za poslanstvo svetih bratov Cirila in Metoda traja prav od njenih začetkov. Njen utemeljitelj Jozef Dobrovský (1753–1829) je z latinskimi in nemškimi razpravami o njiju poudarjal, da je pri filološkem preučevanju slovanskih jezikov nujno posebno pozornost posvetiti starocerkvenoslovanščini. Prva Slovenca, ki sta se znanstveno posvečala delovanju svetih Cirila in Metoda, je soustanovitelj slavistike Jernej Kopitar in njegov učenec in naslednik Fran Miklošič. Njuni izsledki so vplivali na vse naslednje slovenske avtorje o življenju in delu solunskih bratov. Kljub temu da njun vpliv prežema tisočletno zgodovino skoraj vseh slovanskih narodov in je do danes zadevna bibliografija o njima narasla na 10.000 enot, nista v knjigi *2000 let krščanstva*¹ v Evropi niti omenjena.

Zaenkrat se še ni uresničila zamisel o primerjalni raziskavi folklorne tradicije o motiviki solunskih bratov Cirila in Metoda pri (vseh) slovanskih narodih.

1 Najbolj znane dvojice

Pričujoča obravnava se želi posvetiti specifičnemu vprašanju: kaj družijo ali razločuje znane dvojice v antičnih mitih, krščanskih legendah, slovstveni folklori in literaturi, pri čemer sta v ospredju prav sveta brata Ciril in Metod kot folklorni motiv.

¹ *2000 let krščanstva*, ilustrirana zgodovina Cerkve v barvah. Obsežna kronika krščanstva z več kakor 1300 barvnimi podobami in leksikonom cerkvene zgodovine, Založba Mihelač, Ljubljana 1991.

1.1 V antičnih mitih

a) *Dioskura: Kastor in Polideukes*

Zevsova sinova pri Homerju in Heziodu veljata za dvojčka in brata (trojanske) Helene (*Antika* 1998: 128). Kako hrepeneče ju ta želi ugledati, v sicer sovražni vojski, pesniško pričuje *Iliada*. Omenja ju tudi *Odiseja* (Kastelic 1998: 370–71).

Peloponeško varianto je kmalu prekrila jonska, ki je oba junaka uvrstila med bogove. Kmalu postaneta zelo vplivna: človeku pomagata v stiski, vodita ga na potovanju, odganjata od njega zle sile, zdravita. Varujeta mornarje in v ta namen dobita na čelo zvezdi, ki razsvetljujeta temno noč (Kastelic 1998: 376).

Starejši miti so oblikovali zgodbo o prakozmosu v obliki jajca, ki ga varuje Leda in pomeni celovit, v sebi zaokrožen Kozmos-Universum. Po razpolovitvi nastaneta hemisfera zgornjega sveta, luči, življenja in astralnih teles – planetov, in hemisfera spodnjega sveta, teme in antipodov. Dioskura vladata izmenično hemisferi luči / življenja in hemisferi teme / smrti. Filozofi so ju razumeli kot »sozvočje vsega bivajočega«; še France Prešeren ju dojema v ključu »popolne pomirjenosti« (Kastelic 1998: 376–77, 381). Na Priskianovi grobnici v Šempetru v Savinjski dolini sta kot gospodarja obeh hemisfer udeležena v mitu o prehodu iz tostranskega življenja v neminljivo onostranstvo. V astroloških spekulacijah se v zodiakalnem krogu na nebu pojavita kot Dvojčka (Kastelic 1998: 369–70).

b) *Zevs in Hermes*

Zevs je v grški mitologiji vrhovni bog, sin boga Kronosa, katerega je strmoglavil s prestola. Njegovi trije sinovi so si nato z žrebom razdelili vesolje in Zevs je dobil nebo. Prebiva na vrhovih gora, kjer se zbirajo oblaki, najbolj znan je Olimp v Tesaliji. Njegov atribut je strela, s katero se razkazuje nad drugimi bogovi in ljudmi (*Antika* 1998: 592).

Zevsov sin Hermes je že od malega navihani in prebrisan. V grški mitologiji je bog poti in meja, glasnik bogov, zaščitnik trgovcev in potnikov. Kot bog vodi duše v onostranstvo. Njegovi atributi so krilati sandali, popotni klobuk in z dvema kačama ovita palica. Z Zevsom sta kot preprosta smrtnika potovala po deželi in nekoč prenočila pri starem zvestem zakonskem paru (Belinger 1997: 176–77; *Antika* 1998: 217). Žal, se (mi) ni posrečilo najti o njunem potovanju grške verzije. Dostopna je le v latinski različici.

c) *Jupiter in Merkur*

Nekdaj sta na frigijsko podeželje prišla Jupiter in Merkurius v človeški podobi in prosita, kje bi se lahko spočila; vendar ju povsod odženejo. Nazadnje ju gostoljubno sprejmeta stari Filemon in postarna Baukida. Ovid slikovito opisuje, kako pripravljata hrano in njuno skromno, a ljubeznivo postrežbo.

Ko gostitelja začudena opazita, da se izpraznjeni vinski vrč zmerom znova sam napolni, se prestrašita nenavadnih gostov. V zadregi bi jima rada še bolj postregla, in ko je njuna stiska že prehuda, se Jupiter in Merkur starčku in starki razkrijeta. »Morala

zgodbe, da ponižnost varuje pred ponižanjem, je preprosta in zapušča velik vtis« (Grant 1968: 366–67).²

1.2 V krščanskih legendah

Veliko je mitov o obiskih bogov pri ljudeh, in zmeraj je le en sam človek ali ena sama družina gostoljubna in zato bogato poplačana. Tako krajevno izročilo je moglo biti povod, da so v Listri imeli Pavla in Barnabo za Jupitra in Merkurja (Apd 14,12), Grant (1968: 367). V slovenskih prevodih Svetega pisma³ se na tem mestu dosledno navajata Zevs in Hermes.

Že v lavretanskih litanijah⁴ se svetniki večkrat navajajo v parih. Najbrž zaradi praktičnosti, ker je njihov seznam že tako sorazmerno dolg. Še več jih je v življenjepisnih svetniških zbornikih, a so tu le redki upoštevani.

a) Glede na svetopisemsko zgodovino sta v tem razdelku prva na vrsti Simeon in Ana, ki ju povezuje pričakovanje obljubljenega Odrješnika. S srečanjem svete družine v templju je bilo njuno hrepenenje izpolnjeno (Lk 2,22–38). Od znamenitih staršev po kanonu sta prišla vanjo le starša Janeza Krstnika: Elizabeta in Zaharija (Miklavčič in Dolenc 1968: 259–60; 362–63).

Katoliška cerkev šele po II. vatikanskem koncilu in z njim povezano preureditvijo cerkvenega koledarja skupaj časti Joahima in Ano, Marijina starša. Po tradiciji sta po poroki razdelila njuno imetje za svetišče, drugega za ubožce in tretjega zase (Miklavčič in Dolenc 1972: 213), medtem ko Sveto pismo o tem molči.

b) V skladu s cerkveno zgodovino so na vrsti **apostoli**, najpomembnejša med njimi Peter in Pavel. Jakob de Voragine (1230–1298/99) iz Ligurije je prišel k dominikancem že petleten (Marian Plezia 1955: XXIX), kar mu je pripomoglo, da se je iz prve roke seznanil s pripovedmi, ki jih je uvrstil v *Zlato legendo* (*Legenda aurea*). Med njimi so najbolj cenjene o prvakah apostolov (De Voragine 1955: 43–44), ki sta se kljub osebnostnim in socialnim razlikam med seboj dopolnjevala: Peter je organiziral cerkveno strukturo navzven, Pavel jo je vzpostavljajal duhovno navznoter (Miklavčič in Dolenc 1970: 677–86).

c) Krščanski martirologij se vsako leto spominja še veliko drugih, ki so v prvih stoletjih krščanstva ali pozneje v dvoje prelili kri za vero.

² Ista zgodba je po zgledu Ovidove pesnitve bolj podrobno in na široko predstavljena v *Najlepših antičnih pripovedkah* (Schwab 1988, 116–18).

³ Pregledala sem tri izdaje: *Sveto pismo nove zaveze*, Jubilejni prevod ob štiristoletnici Dalmatinove Biblije, Nadškofjski ordinariat, Ljubljana 1984, 369. *Sveto pismo stare in nove zaveze*, Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 1997, 1662. *Sveto pismo / Nova zaveza in psalmi*, jeruzalemska izdaja, Družina-Teološka fakulteta, Ljubljana 2010, 344.

⁴ Krščanska pobožnost z dolgim seznamom najbolj uglednih svetnikov, ki jih verniki vzklicujejo in z odpevi prosijo za pomoč.

1.3 V svetovni literaturi

a) Od literarnih junakov v svetovni literaturi je v javnosti najbrž največji sloves pridobil nesrečno zaljubljeni par *Romeo in Julija* iz Verone. Razkol med ljubezenskim hrepenenjem in stvarnostjo je nepremostljiv, kakor ugotavlja renesančni dramatik Wilhelm Shakespeare leta 1594/95 (*Svetovna književnost* 1984: 401).

b) Španski Miguel Cervantes Saavedra je bil Shakespearov sodobnik, le da sta se njegova *Don Kihot in Sančo Pansa* literarno rodila dve desetletji pozneje (1605, 1615) in predstavljata nerazrešljiva nasprotja med ideali in stvarnostjo (Pirjevec 1973: 55, 56).

To temeljno nasprotje je vključeno v vse plasti romana. Razlika v njenem odnosu do življenja, tj. med idealizmom in realizmom se vidi v njenem jeziku in slogovni plasti prvega »novoveškega romana«.

Sodobna literarna zgodovina razkriva večjo dinamiko v razmerju med njima, saj da »se vitezova idealnost« polagoma prenaša na njegovega oprodo, »ki se tako pogrezne v svet prividov«, da postane nekakšen drugi don Kihot. Le da je njegov cilj »znotraj don Kihotove norosti« zelo posveten: da bi čim prej prišel do denarja in postal vladar nekega otoka (Pirjevec 1973: 57).

Po drugi razlagi (Perenič 2007: 215–16) naj bi se proces njunega medsebojnega razmerja razvijal ravno narobe. V začetku Sančo Pansa še zaupa gospodarju, postopoma pa se mu – zvit in koristoljuben, kot je – odmika in namesto njegovih idej upošteva stvarno življenje.

Univerzalnost osrednje problematike – med ideali in stvarnostjo, videzom in resnico je eno temeljnih eksistencialnih vprašanj, ki ne zadeva samo Don Kihota, temveč se v različnih oblikah stalno ponavlja – tudi v današnjem času.

Po tretji varianti sta gospodar in oproda dve plati vsakega posameznika. »Usodna dvojica« »deluje v vsakem izmed nas« in ko se ji smejemo, se smejemo sebi (Capuder 2015: 121, 122).

1.4 V slovstveni folklori

Čeprav so glede na zemljepisne širine in zgodovinska obdobja take dvojice navzen različne, interpretacija odkrije v njihovih zgodbah presenetljive skupne poteze in sporočila.

a) Po sodobni razlagi gre v zgodbah o mačehi, ki grdo ravna s *pastorko*, medtem ko *lastno hčer* neprimerno razvaja, za različna stanja ene in iste osebe. Vtis, da je mati prikazana kot hudobna (= mačeha), oče pa slaboten, je povezan z otrokovimi različnimi pričakovanji do staršev (Bettelheim (2002: 287).

b) Vsaka zgodba odkriva določeno obdobje človekovega notranjega razvoja. Spolni par v pravljici (*Janko in Metka*) psihoanaliza razlaga kot fizično in duhovno plat naše osebnosti, ki se ločita, a se morata združiti, če hoče biti človek srečen (Bettelheim 2002: 208–09, 421).

c) Motiv **Kristusa in sv. Petra** je znan celi Evropi. Peter je predstavnik povprečnega človeka z negativnimi vzorci. Kristus in sveti Peter potujeta kakor berača in ljudje so neusmiljeni do njiju. Za preverjanje dobrote ne zadošča le pomoč, ampak pristnost njenega namena (Kargul 2015: 57, 101).

Pomembna argumenta za tezo, da je njuno potovanje umeščeno na začetek sveta, sta mitični čas in nastanek novih sestavin (gobe, ribe), najpomembnejši pa Petrova ambivalentnost: tako se v mitu obnašajo demoni. Raziskovalci ta popotni par tudi enačijo z antagonističnim parom v slovanskem kozmogonskem mitu. Nekateri primerjajo sv. Petra s slovanskim Velesom (Kargul 2015: 54, 55, 61, 66). Pojavlja se kot zastopnik Boga pri ustvarjanju sveta. Kristusov tovariš in nebeški ključar je podrejen funkciji poročila o Jezusovem potovanju po zemlji. Med skupne motive legend o Kristusu in sv. Petru v poljski in slovenski tradiciji spada neopredeljivi čas, saj se v nobenem primeru ne navezuje na Sveto pismo. Zaznamovan je že z začetno formulo, ki uvede prostor in junake ali vsaj enega od njiju (Kargul 2015: 71).

Zaradi prepričanja pri sporočevalcu in odjemalcu, da niso izmišljene, se legende razlikujejo od pravljic prav z motivom prostora. V pravljici je bistveno povezan s fabulo. Junak med potovanjem po prostoru srečuje pomočnike ali dobiva čudežne predmete, ki so odločilni za nadaljnji razvoj dogajanja. Razdalja med zunanjim in notranjim svetom je poudarjena z dolgim potovanjem, včasih združena z blodnjo. Pot ima v veliko čudežnih in živalskih pravljicah posebno simboliko, ki jo je pa v legendah o Kristusu in sv. Petru težko ugotoviti. V legendah o Kristusu in sv. Petru ima njuna pot drugačno smer. Prihajata v zunanji svet, da bi ugotovila, *kaku se kej narod rihta* (Dolšek 2000). Tujost Kristusa in sv. Petra ni povezana samo z njunim nadzemeljskim izvorom, ampak z vlogo, ki jo imata med potovanjem. Tisti, ki ju jemljejo pod streho in predvsem tisti, ki ju odganjajo, ne vedo, da imajo opraviti z Bogom in njegovim tovarišem. Resnica pride na dan šele po narejenem čudežu.

Legende vsebujejo vrednostni sistem dveh junakov. Kristusa označuje Božja pravičnost in modrost, s katero poučuje sv. Petra, ki se obnaša zemeljsko. Potnika kaj najdeta (krajcar, groš, podkev), a sv. Peter tega noče pobrati; ne zaradi zadržanosti do predmeta, temveč iz lenobe. Krčma se poleg gozda v poljskih in slovenskih variantah pojavlja enakovredno. Toda gospôda je samo v eni od sedmih slovenskih variant, medtem ko nastopa v vseh poljskih. Slovenske raje umeščajo dogajanje na domove, kjer potnika prenočujeta (Kargul 2015: 141–47). Variante z motiviko peči so najbolj navezane na biblično snov, saj preizkušajoč človekovo vero spominjajo na Abrahamovo daritev: Jezus naroči otroka dati v peč, kar revna starša žalostna storita, a dete ugledata zdravo na dimniku z dvema zlatima jabolkoma v rokah kot nagrado za dobroto (Kargul 2015: 135–41).

Nekateri raziskovalci vrednotijo toponime glede na slovanski kozmogonični mit, v katerem Bog ustvarja Zemljo na vzhodu, medtem ko so analogna hudičeva dela povezana z zahodom. (Kargul 2015: 154). V večini analiziranih besedil je kronotopos univerzalen, nedoločen in ju je mogoče umestiti v čas mitičnega začetka, ko tudi prostor še ni bil konkretiziran. To je posebnega pomena za aitiološke povedke, ki dopolnjujejo akt kreacije in ga opravljajo junaki, kot sta Kristus in sv. Peter. Druge povedke preverjajo in prikazujejo, kako je treba živeti. Glede na toponime se ta teza ne dá upoštevati pri vseh legendah. Za razliko od prostora v nobeni čas ni natančno orisan in je zelo splošen, kar loči legendo od historične povedke (Kargul 2015: 198).

2 Svetniške legende

Legenda kot najbolj reprezentativna literarna vrsta v srednjem veku je imela ustaljene pripovedne postopke s posebno izbiro in razporeditvijo snovi iz svetnikovega življenja. Ti legendistični *loci communes* so bili: *vita et passio*, *translatio*, *miracula* in tudi *canonisatio* (Vinkler 1998/1999: 248).

V ta krog bi kvečjemu sodila dva dogodka v Rimu. Papež se je obotavljal ugoditi prošnji, da bi Slovani molili, opravljali svete obrede in delili zakramente v njihovem lastnem jeziku. Šele na poseg z neba: »*Vsak duh naj hvali Gospoda in vsak jezik naj izpove, da je naš gospod Jezus Kristus v slavi Boga Očeta*,« je privolil (Baucer 1991: 149). Drug tip te legende se loči od prve po tem, da napotek od zgoraj ni artikuliran; papež ga zazna le zvočno in razpoloženjsko, duhovno (Škrabec 1885: 171).

3 Žanrska diferenciacija folklornih pripovedi o svetih bratih Cirilu in Metodu

Glede na status in ugled, ki ga krščanstvo in slavistika gojita do apostola Slovanov Cirila in Metoda, naj bi folklorne pripovedi o njima že vnaprej opredelili za folklorne, če že ne za svetniške legende. Toda gradivo samo tega nikakor ne potrjuje.

3.1 Folklorne pripovedi

Zbrano gradivo je žanrsko presenetljivo heterogeno, kar pomeni, da je že zdavnaj ušlo iz cerkve, če je sploh kdaj obstajalo v njej. Nobene tukajšnje pripovedi ni mogoče imeti za čisto legendo niti v folklornem kaj šele cerkvenem smislu. Nič čudežnega ali vzvišenega se ne dogaja v njih. Praviloma gre za povedke različnih vrst o dveh zgodovinskih osebah s sorazmerno znanim časovnim in prostorskim kontekstom. Posamezne od njih so zelo fragmentarne: ali se niso nikoli razvile ali so že zelo okrnjene.

a) *Bajčna povedka*

Še danes v vasi Melinci (za Melince) pravijo, da imajo Melinčani odtis Metodovega (ali Cirilovega) stopala, ko sta prav preko njihove vasi šla v Rim (mogoče iz Rima). Imajo torej odtis (Kuzmič: 1994).

b) *Legendne povedke*

Imenitno bi bilo raziskati, od kod na Madžarskem ohranjeni povedki, ki sta od zbranega gradiva še najbližji legendi: »*Sv. Ciril je gnauk v svojom življenji srečo Vaugre, prav liki so v svojo gnešnjo domovino prišli. V legendi o njavom življenji je dojspisano, ka Vaugri so tulili kak vukovge, pa so ga steli bujti. ... Baug ji je pomiro, pa so se začnili priklanjati pred njim, poslušati njav čeden guč, i so njaga i njavo lüstvo tadale pistili po njinoj pauti*« (Kozar 1995: 71–72). Ni jasno, ali je motiv srečanja sv. Metoda z ogrskim poglavarjem v porabskem narečju zapisan kot terenska najdba ali zgolj iz knjižnega vira⁵ za porabske bralce prirejena zgodba (Kozar 1995: 71–72).

Madžarska slovstvena folkloristika navaja ti dve srečanji svetih bratov z Ogrri (> Madžari) v skladu z lepo samopodobo. Seveda gre za fikcijo, saj sta bila sveta brata tedaj dolgo mrtva. Njihova »religiozna toleranca« (Dömötör 1981: 49) bi se skladala z dejstvi le v primeru, če se je tako ohranil spomin na srečanje Cirila in Metoda s poprejšnjimi slovanskimi prebivalci v Spodnji Panoniji, kjer so se po sili razmer pač pomadžarili.

c) *Razlagalne povedke*

Glede na to, da o nastanku ledinskega imena Priča obstaja več virov, se dá sklepati, da ni domislek iz kakšnega kreativnega pisanja iz naših dni. Posebnost povedke je posebljenje griča: Med domačini je razširjena legenda, da sta skozi naše kraje potovala brata Ciril in Metod. Ustavila naj bi se na Priči in »*pričala*« ljudem o krščanstvu. Tako je vzpetina dobila svoje ime.⁶ V tretji različici je zgodba razširjena z opisom narave in čustvenimi izlivi.⁷

Majcigerjev prevod Bilýjeve zbirke je prirejeno domačim razmeram najbrž prevzelo iz Bilýjeve zbirke slovensko časopisje v času priprav na častljivo obletnico, kar je prišlo zelo prav duhu slovanske vzajemnosti in slovenski samozavesti. Značilno je namreč, da se motiv svetih bratov ne pojavi v starejših zapisih (Bilý 1863: 78).

Voda je starodavni simbol življenja. Krst je nujno povezan z njo in nujen pogoj za preobrazbo iz enega življenja v drugo. Zato bi bil lahko priljubljen motiv moravskih povedk. Toda njih troje imen »*Cirilka v Podivinu, Metodka v Dedicah, Apostolka v Pribicich*« kaže na neko vnaprejšnjo zrežiranost: »*Dalje še hranimo kakor spomenike po naših sv. apostolih v deželi moravski tri posebne krstne studence z imenom njunim okinčane*« (Bilý 1863: 78). Kakor so Čehi v želji po slavni preteklosti skonstruirali

⁵ »Ko se je sveti Metod vračal iz Carjigrada, je neki ogerski kralj ali poglavar izvedel o njegovem popotovanju ter je poročil svetniku, da bi ga rad videl in govoril ž njim. Neketeri njegovih spremljevalcev so branili Metodu, naj ne hodi k njemu, ker so Ogrri divji in surovi ljudje, da se jim ne sme dosti zaupati. Ali sveti Metod se ni dal odverniti, šel je k njemu in s častjo in slavo sprejet je dolgo še pogovarjal ž njim. S poljubom in velikimi darovi ga je kralj odpustil. 'Spominjaj se me častivredni duhovnik,' tako je djal, 'vedno v svojih molitvah.' (Škrabec 1885: 358).

⁶ Boštjan Antolič, *Zanimivosti Priče, Paberki iz davnih dni* / Posebna številka glasila učencev 5. r. OŠ Mokronog, 1993, Mentorica Majda Jalšovec, pregledala Vesna Magovec-Regent. Povedala Mira Strel, roj. 1901. Zapisala Maja Strel, OŠ Mokronog, mentorica Vera Negovec-Regent. Akcija Pionir-Pil 1987–1989.

⁷ Stane Peček, pismo, Mokronog, 5. 9. 1995.

Zelenodvorski oz. *Kraljedvorski rokopis* (J. K. 1898: 316–317; Lah 1922: 38–43) so mogoče nekako v istem času z istim namenom »ustvarjali« folklorne pripovedi o svetih Cirilu in Metodu.

Na štajerski strani Mure je ob enem njenih pritokov območje, kjer izvira »stari studenec«, pri katerem naj bi krstila prebivalstvo brata sv. Ciril in Metod. Tamkajšnje ledinsko ime *Kršovščak* / *Krstovščak* (< krščevanje) je najbrž povezano s t. i. ljudsko etimologijo (Štefanec 2001: 167).

Tvrdkovo je najnovejša lokacija z razlago, zakaj je tam kapela s svetima bratoma Ciril in Metod (Smej 1986: 236). V duhovniški družbi je eden od njih navrgel: »*V tem potočku sta si sveta brata Ciril in Metod namakala noge, ko sta potovala v Rim.*« Janez je vzel to zares in je ob zvoniku in potočku postavil podružnično kapelico svetima Cirilu in Metodu (Smej 1986: 236). Župnijska kronika iz leta 1963 ob stvarnih dejstvih tega dogodka ne zataji.⁸

Prav v tem prostoru je že zdavnaj prej nastala cerkev prav po zaslugi vode. Po pripovedovanju naj bi bil na kuzmiškem griču studenec, ki je oslepeli hčerki dobrškega grofa vrnil vid. V zahvalo je grof dal tam pozidati cerkvico v čast svetima Kozmi in Damijanu (Durič 2004: 21).

Cerkev pri Mali Nedelji naj bi na temeljih nekdanjega poganskega templja v 9. stoletju dal zgraditi slovanski knez Pribina, ki je imel sedež ob Blatnem jezeru. Namenil da jo je zvestim plemičem slovanskega rodu, na katere spominjajo imena vasi Radoslavci, Bodislavci, Godemarci, Moravci (Štefanec 2001: 167).

Več variant izpod peresa ene zapisovalke z Dolenjske je lahko hvaležen predmet raziskave, kako se ena in ista snov v določenem časovnem obdobju ubeseduje z drugačnim sporočilom in je priložnost za primerjavo estetske funkcije surovega narečnega gradiva z njegovo literarno obdelavo: *Mama sa prpuđval, de sta pr tem zdjenc počivala svet Ceril pa Metod, k sta hudila čez naše kraje. De sta ga takrat pužegnala pa de je zatou u jem takou duobra voda. In de sta tød ablbila, de na bo u jem nkol zmanjal vade. Zatou se rječe Pr žeganem zdjenc* (Krejan 1999: 23/7).⁹

Drugi vir ob tej lokaciji omenja v bližini rimsko cesto in slušno predela ime studenca: V Štajini pa so še do nedavnega ljudje zajemali vodo iz *Šegnanskega*¹⁰ studenca.

⁸ To svetišče je edino v Prekmurju, posvečeno slovanskima bratoma. Najbrž zato, ker je dolgo spadalo pod sombotelsko škofijo (Hartman 1994).

⁹ Prim. Marija Krejan, *Vse sorte je že blou* (Glasovi 19), Ljubljana 1999, 23/8. V mojem viru pripovedovalec in zapisovalec nista navedena, toda iz primerjave se vidi, da gre za prvotnejši zapis iz objave. Marija Krejan, *pismo*, Ljubljana 18. 4. 1994. Avtorica ta motiv tudi literarizira. Prim. Marta Kmet, Neurje, *Družina* 13, št. 14, Velika noč 1994, 8. Še enkrat na mojo prošnjo zapisala novembra 2006 Marija Krejan, Dalce 1, Krško.

¹⁰ Morda je prav vpliv Kočevarjev, ki so jih med II. svetovno vojno naselili v te kraje, pripomogel, da drugi vir ta studenec imenuje Šegnanski, saj imajo Nemci težave z razločevanjem slovenskih šumnikov ž, š in č.

Prav tako sta ta studenec blagoslovlila sveta brata Ciril in Metod, ko sta hodila po naših krajih in se ustavila ob njem.¹¹

č) Zgodovinske povedke

V slovenskih folklornih pripovedih je najpogostejši motiv smer potovanja svetih bratov po slovenskem ozemlju na poti v Rim.

Zgodovinarji si niso enotni, kolikokrat je sveti Metod hodil in prišel v Rim. Le enkrat? T. Lempl (1900: 255–265) se na podlagi po njegovem zanesljivih virov nagiba k trditvi, da se je Metod že kot nadškof vrnil na Moravsko in se potem ni več vračal v večno mesto. Ali celo štirikrat? Prvič skupaj z bratom Cirilom 863 »proti Moravskemu idoč skozi pokrajine slovenskega kneza Koclja«. Drugič, ko jima je leta 867 Nikolaj I zapovedal, naj pripotujeta v večno mesto. Tja sta se odpravila »s svetinjami«¹² sv. Klemenca. V Rimu je Metod pokopal Cirila in se vrnil sam na Moravsko. Zaradi obtožb njegovih nasprotnikov papežu ga je ta poklical v Rim na zagovor in tokrat je Metod bil sam tretjič med Slovenci. Leta 880 se je papež prepričal o njegovi pravovernosti, mu odobril nadškofovsko oblast in opolnomočil slovansko poslanstvo. Na poti nazaj na Moravsko da je bil apostol Metod že četrtič med Slovenci. Andrej Fekonja (1898: 500) Metodovo štirikratno navzočnost na slovenskih tleh naslanja na Hieronima Megiserja.

Po tretji varianti naj bi se Metod odpravil v Carigrad »doseči z gorečo in zgovorno besedo«, da bi se pobotal z Rimom (Škrabec 1885: 357–58).

Z zgodovinskimi povedkami sledimo Cirilu in Metodu od severovzhoda do jugozahoda:

Pomurje: Reko Muro naj bi prečkala pri Melincih v Prekmurju (Štefanec 2001: 166–67).¹³ *Štajerska*: Najzgodnejši zapis o Metodovem maševanju v Jarenini je Raičev (1853: 101–02). Tudi za cerkev sv. Benedikta v Slovenskih goricah prebivalci živijo v veri, da sta jo obiskala sveta brata in v njej maševala (Raič 1853: 101–02). V portalu cerkve je vpisana letnica 853, kar dokazuje njeno romansko poreklo. Po njihovem naj bi cerkev zgradili zaradi njunega prihoda. Toda takrat v Panoniji še nihče ni vedel zanju (Štefanec 2001: 167–68). V latinsko-nemški knjigi iz 18. stoletja poznavalce razen zmotnih letnic preseneča trditev, da je bil sv. Metod benediktinec (H 1905: 367).

Ob cesti med Stranicami in Frankolovim na Štajerskem v skalo je menda vzdana plošča, na kateri je vklesano, da sta tam mimo šla blagovestnika v Rim.¹⁴ V zreški fari pri Slovenskih Konjicah je *Cirilov studenec*, kjer sta sveta brata na svoji poti baje jedla kruh in pila vodo (Kuret 1967: 215). Na Menini planini kažejo velik, pokonci stoječ kamen, »oltarno peč«. Tu naj bi se na poti ustavila sveta brata, sklicala ljudi in

¹¹ Kdo ve, od kdaj? *Družina* 43, 1995, št. 40, 4.

¹² Po mnenju večine katoliških cerkvenih zgodovinarjev je ta legenda brez trdne zgodovinske podlage. A dejstvo je, da je Ciril v Hersonu odkril svetinje nekega starejšega mučenca, o katerem je grška tradicija mislila, da je istoveten z rimskim papežem Klementom I. Pomembno dejstvo je, da je del teh svetinj prinesel na Moravsko in v Rim ter da so bili tam takrat prepričani o njihovi pristnosti (Grivec 1936: 129).

¹³ Podobno naj bi se sveta popotnika prepeljala v čolnu na Primorskem od Postojne do Razdrtega.

¹⁴ Bruno Hartman, pismo, Maribor, 5. 12. 1994.

jima pridigala. Zapisovalci taka sporočila radi pokomentirajo s svojimi stališči (Stele 1973: 135).

Novjše folklorne pripovedi navezujejo pot svetih bratov v Rim na rimsko cesto. Bežigrajska župnija v Ljubljani jima je sklenil posvetiti novo cerkev z utemeljitvijo, da je skozi Ljubljano vodila glavna cesta s severa v Italijo, in se s precejšnjo gotovostjo lahko trdi, da sta po njej potovala sveta Ciril in Metod v Rim. Tedanji župnik je celo razvil žanrsko zgodbico na to temo (Zakrajšek 1940: 60–62).

Glede na stališče Franca Grivca, da sta Ciril in Metod, če že, potovala skozi sedanje slovenske kraje po rimski cesti, se zadnji čas celo v Logatcu pojavlja trditev: »Skozi Logatec sta 867 na poti k papežu v Rim potovala tudi slovanska apostola sv. Ciril in Metod.« Podkrepljena je z Valvasorjevo ugotovitvijo, »da je logaška kotlina nekakšna veža, skozi katero morajo vsi, ki hočejo do Jadranskega morja« (Jerič 2006: 31).

Gorenjska: Druga smer navezuje njuno potovanje na gorenjsko visokogorje in ravnine pod njim: »Slišal sem mnenje, da sta morda potovala skozi Koroško in čez Korenski prelaz prišla v tedanjo Kranjsko.« »Čez Podkoren sta rajžala tudi Ciril in Metod« in nesla s seboj 'astántje', tj. ostanke papeža Klemena v Rim (Zupan 1999: 62/80). Od tod cerkev sv. Klemena v Mojstrani. Bajе sta prenočila v njej (Zakrajšek 1940: 60–62). Od tod močna tradicija, da sta Ciril in Metod potovala, koder stojijo cerkve, posvečene sv. Klemenu.¹⁵ Na Gorenjskem¹⁶ so njemu posvečene cerkve v zelo majhnem prostoru: Mojstrana, Rodine (Košnjek 2006: 16).

Najbolj ju povzdigne trditev, da sta v Rodinah ustanovila faro in so v njen temelj vdlane kosti papeža mučenca svetega Klemena (Jalen 1959: 30–31).

Ustavila sta se v Tupaličah pri Preddvoru in Suhadolah (Lavrenčič 1881: 176–77) in v že malo odmaknjeni Bukovščici v Selški dolini.¹⁷

Zgodovinarji trdijo, da sta sv. brata Ciril in Metod leta 868, ko sta šla prvič v Rim, potovala skozi naše kraje in nosila s sabo koščici sv. papeža mučenca Klemena. Menda sta na vseh krajih, kjer sta prenočevala, naredila šotor in v njem izpostavila relikvije v javno čaščenje. Zaradi tega so verniki zidali v takih krajih cerkve, posvečene sv. Klemenu.¹⁸

Zato so verniki v takih krajih postavljali znamenja in nato cerkve sv. Klemenu v čast. Že iz tukajšnjih navedkov se vidi, da se pogosto prepisujejo (Košnjek 2006: 16) ali

¹⁵ Tupaliče: Sv. Klemen, kot učenc sv. Petra in spremljevalec sv. Pavla je slušal evangelij od obeh apostolov. (Lavtižar 1901: 6).

¹⁶ Zunaj Gorenjske so še na Koroškem (Kapel in Krapfeld) in v tedaj tržaški (danes koprski) škofiji blizu Kropa stoji cerkvica, ki je danes podrta (Lavrenčič 1881: 176–77, 183–84).

¹⁷ Prelat Anton Slabe, *pismo*, Ljubljana, 23. 2. 2010: Misel sem preprosto sprejel, videti je bila povsem pravilna, le nekako težko je šlo skupaj, po kateri poti sta šla. Če sta potovala po Selški dolini iz Loke, je cerkev sv. Klemena tri kilometre vstran. Morda pa sta iz Kranja šla preko Strmice, da sta skrajšala pot v Selško dolino.

¹⁸ Povedal Drago Benedik, Knapе. Zapisala: Breda Benedik.

se zapisovalci sklicujejo na nepreverljive vire (Praznik 2007: 9). Stari ljudje so vedeli, da sta sveta brata potovala iz Bukovščice skozi Lušo in čez Jarčje Brdo na prevalu med Selško in Poljansko dolino.¹⁹ Nekateri so bili prepričani, da sta se obrnila iz Jarčjega Brda čez Zapreval in Žetino proti Cerknemu.²⁰

Dolenjska: Poleg Jarenine je od vseh lokacij v zvezi s Cirilom in Metodom na slovenskem ozemlju največ pozornosti sprožila stara kapelica pod Trebelnim. Razpravo o njej sta začela Peter Hicinger (1863: 19) in Jožef Levičnik (1863: 35). Josip Šašelj jo skrbno opiše spet ob 1000-letnici Metodove smrti (Šašelj 1881: 28): Eni da jo imajo za zgodnjekrščanski spomenik, drugi celo za rimskega. Najnovejše arheološke raziskave so številnim podmanj prišle do dna. Romanska rotunda sv. Mihaela iz prve polovice 13. stoletja je svoj čas služila za kostnico, v katero so odlagali dolge kosti in lobanje iz srednjeveških prekopanih grobov okoli pozneje barokizirane cerkve sv. Petra. »Kosti so kot element tremendum et fascinans« vzbudile željo po mitizaciji, ki jo je sprožila tendenciozna časopisna objava v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*. Z željo po vključitvi v razširjajoči se panslavizem v prvi polovici 19. stoletja je Jure Sodevski (< Aleksander Kobe 1844: 115–16) morebitno maševanje Cirila (< Konstantina) in Metoda samovoljno umestil v srednjeveško rotundo. Domačini so možnost vzeli za dejstvo (Bavec 1999: 231–33). Predstavljena mitizacija se nadaljuje še v našem času: »Potem sta se Ciril in Metod odpravila naprej, prišla do cerkvice Svetega Petra na Gornjem Mokronogu, in ker je bila ravno nedelja, sta tam tudi maševala.«²¹

Za druge dolenjske lokacije še ni tako temeljitih razlag, kako se je začela razvijati folklorna tradicija o svetih bratih Cirilu in Metodu. Marsikdaj je navedba zelo splošna: »Skozi naše kraje sta potovala brata Ciril in Metod v Rim. [...] Tu je pomemben Zapotok, kjer je bil po izročilu poganski tempelj, ki so ga »pokristjanili«. Zlasti sta ga »posvetila« sveta brata s svojim mimohodom.«²²

V župniji Bela Cerkev na Dolenjskem je podružnična cerkev svete Helene v Dragi, za katero se govori, da sta se v njej ustavila brata Ciril in Metod, ko sta potovala v Rim (Sattler, Stele 1973: 90).²³ To je spodbudilo ekipo arheologov iz Narodnega muzeja v Ljubljani, da so pri cerkvi izvedli arheološko sondiranje (Dražumerič 2007: 251).

Avguštin Stegenšek (1905: 216) je prepričan, da legende o svetih bratih nakazujejo, da je kult sv. Cirila in Metoda star že več stoletij, čeprav pred 19. stoletjem ni bilo njima posvečenih cerkva in oltarjev. Res so leta 1734 v Aachnu slovenski oltar podrli in odpravili beneficij svetih Cirila in Metoda, ker so se skrčili dohodki omenjene ustanove (Grivec 1927: 52). Toda ko so okrog leta 1745 v Sodražici na Dolenjskem zidali cerkev sv. Magdalene, so na stranski oltar postavili kipa svetih Cirila in Metoda.²⁴ Morda to ni edini tak primer.

¹⁹ Povedal Vojko Seljak, župnik v Javorjah, 17. 5. 1994.

²⁰ Povedal Vojko Seljak, Javorje, 1992.

²¹ Stane Peček, *pismo*, Mokronog, 5. 9. 1995.

²² France Oražem, *pismo*, Turjak, 2. 10. 2011.

²³ Prim. še: Župnik Jože Nemančič, Bela Cerkev, 6. 3. 2002. Zapisala Danica Rangus, Otočec.

²⁴ Stanislav Lenič, *pismo*, 10. 3. 1989 kot odgovor na moje pismo z dne 20. 1. 1989.

Primorska: Slavina spada med najstarejše župnije na Pivški planoti in v njej naj bi prenočila sveta Ciril in Metod (L. o. K. 1995: 5).

Pri cerkvi v Stranah raste t. i. 'Hieronimova tisa', tako starodavno drevo, da so pod njo pridigali tako sv. Hieronim kot tudi sv. brata Ciril in Metod na poti v Rim okrog 865 (Valenčič 2007: 148).

Stanislav Škrabec (1885: 169) že takoj ob prihodu v samostan Kostanjevica nad Gorico, kjer je potem domoval do smrti, precej samoumevno zagotavlja, da sta sveta brata zagotovo počastila tudi to mesto: »Od Blatnega jezera na sedanjem Ogerskem sta popotovala dalje skozi naše kraje, Štajersko, Kranjsko in Primorsko. Gotovo sta hodila skozi stara mesta Petuj in Celje; tudi v Ljubljani sta bila in v Gorici, kakor smemo po pravici misliti, dasiravno ni nikjer zapisano.

d) *Šaljivi povedki*

s Tolminskega nista zgolj šaljivi. Ilustrirata na splošno upadajočo kulturo po drugi svetovni vojni, ko so fantje norčavo prenašali po vasi soho / kip ali Cirila ali Metoda. Kako da ga je mladina dobila v roke? Morda ju italijanska lokalno upravna ali cerkvena oblast zaradi slovanofobije ni dovolila imeti v cerkvi (Ivančič Kutin 2005: 96–97).

e) *Anekdote*

So hvaležna podlaga za folklorizacijo. Tu so razvrščene kronološko in dokaj konkretno dopolnjujejo snov iz zgodovinskih povedk. Prvi dve pričata o ženski prebrisanosti. Ob rojstvu dvojčkov leta 1887 je mati izkoristila CMD [= Cirilmetodijско društvo], češ da jima je dala ime *Ciril in Metod* (Vovko 1994: 169). Druga anekdota iz tega časa se nanaša na kakovost kave, ki jo je zalagalo omenjeno društvo (Vovko 1994: 67).

Janez Jelenec (2009: 416–17) se v razdelku *Metodarija na Ledinah* tik pred prvo svetovno vojno v župnijski kroniki ogorčeno hujuje nad njegovimi člani.

Po prvi svetovni vojni sta brata Ciril in Metod prišla pod fašistični udar.

V Prvačini so že 1920 nameravali na praznik sv. Cirila in Metoda manifestirati patriotska čustva. Ko so ljudje hoteli v cerkev, je pridrvela italijanska vojska in obkolila množico. V splošnem spopadu so odjeknile salve in ranile nekaj ljudi. General, ki je vodil bitko, je pridržal pri sebi župnika za talca; samo njegovi navzočnosti se je imel zahvaliti, da ga ljudje niso ubili.²⁵

Nekaj dni potem so fašisti v Trstu zažgali Narodni dom.

Največ zaslug za novo cerkev s slovanskima apostoloma na Brjah pri Braniku (Goriško) je imel župnik Štrancar, ki se ni oziral na nasprotovanje nekaterih domačinov niti na fašistične oblastnike (Družina 1962: 99). Svojemu škofu je med drugim

²⁵ Marija Koršič, *Za dom in rod*. V spomin na dogodek v Prvačini, na dan sv. Cirila in Metoda, 5. julija 1920, Krajevna skupnost Prvačina, 2006, 29–30.

pisal: »So morda vzhodni svetniki kaj manj vredni od zahodnih?« Te besede so škofa razorožile – in sledilo je dovoljenje (Zadravec 1995: 3).

V Dekanah pri Kopru je župnik Bogomil Margon prepričal župljane, da je treba naročiti nove zvonove. Leta 1938 so jih pripeljali s slovenskimi napisi: »SVETA BRATA CIRIL IN METOD, VARUJTA SLOVENSKI (ali: SLOVANSKI) ROD itn. Naslednji dan ali dan pozneje so prišli fašisti iz Kopra in od cerkovnika zahtevali ključ od zvonika. Branil se jim ga je dati, zato so ga pretepli in mu ga nasilno odvzeli. Nato so zlezli v zvonik in surovo odstranjevali vse črke. Na zvonove so s plavo barvico na veliko zapisali: O DIO BENEDICI LA NOSTRA ITALIA, O DIO BENEDICI IL NOSTRO DUCE ... Župnik je v Trstu pri škofu dosegel, da so morali opustiti svoj načrt.²⁶

Kakor ni fašistični, ni prizanesel Slovincem komunistični totalitarizem, na tujih ali domačih tleh.²⁷

Komunistična oblast je po II. svetovni vojni ustanovila CMD [= Ciril-Methodijsko družbo] in jo vsestransko podpirala z namenom, da se slovenski katoliški duhovniki uprejo Rimu in ustanovijo lastno narodno Cerkev pod okriljem državne oblasti (Lampret 2004: 368). Duhovnike je zlepa ali zgrda nagovarjala, naj se vpišejo vanjo, da bi nastal razkol med katoliškimi duhovniki. Udba jih je pogosto klicala na zaslišanje in pritiskala nanje (Šega 2008: 46, 47, 48).

Župnik v Kočevju od leta 1947 do 1974 je bil prisiljen vstopiti v Ciril-Methodijsko družbo. »Saj bi se z njim zgodilo to, kar je doživel njegov kaplan leta 1951, ko je bil po 17 dneh kaplanovanja v Kočevju hudo pretepen in izgnan s popotnico: 'Če se še kdaj vrneš, te bomo ubili'« (Lampret 2004: 368–69; prim. Šega 2008: 156–57).

3.2 Folklorne pesmi

Če verzificirana besedilca uvrstimo k folklornim obrazcem, se motivika svetih bratov pojavlja le v folklornih obrazcih in folklornih pripovedih. Razen če pogojno ne štejemo zraven tistih pesmi, ki so namenjene za t. i. »ljudsko petje« v cerkvi. Eno od besedil *O sveta brata slavljena* je napisal Gregorij Pečjak.²⁸ Enako besedilo, ki mu je dodana še ena kitica,²⁹ je iz Vipavske doline.³⁰ *Opevajmo junaka dva* je pesem iz štirih štirivrstičnih kitic, pridobljena kdove kdaj brez vsakršnih podatkov. Le dejstvo, da je zapisana na notnem črtovju, dokazuje njeno funkcijo. Vsekakor je mednarodno, vendar še predkoncilsko zasnovana; njena tretja kitica se glasi: »Bolgar in Čeh in Moravan / nebeške luči vživa dan, / in v Petra Cerkev radostne / hite neštete množice.«

²⁶ Na mojo prošnjo zapisal NN Podpis nečitljiv, Hrenovice, 10. 8. 2007.

²⁷ *Zazrt v Marijo*. V spomin na duhovnika Miloša Briškega. Zbral in uredil Simon Onušič, Hotedršica 2011, 23–24.

²⁸ Letnica ni znana. Pesem mi je poslal 6. 5. 1994 Florijan Božnar, tedanji župnik na Vrhniki.

²⁹ *Del svetlih vama plačal ni / minljivi svet, / junakom dobrot deli / samo Bog vojnih čet. / Dodeli jima, o Gospod, / naj ljubi te slovenski rod.*

³⁰ Herman Jerkič, *pismo*, Cesta, Dobravlje, 5. 6. 1994.

3.3 Folklorni obrasci

Ob obhajanju tisočletnice smrti sv. Metoda je nastala pobuda, da bi slovenski starši pri krstu in birmi dajali otrokom imena po Cirilu in Metodu »*in kakor dečkom tako tudi deklicam*« (Fekonja 1886: 91–105). Morda je bil tedaj prvič javno enakovredno upoštevan tudi ženski spol. Dvojčka Ciril in Cirila, v bližini rapalske meje, sta čisto mogoče dobila imeni zaradi narodne zavesti (Kacin 2006: 26).

Imeni svete dvojice se pojavita v nerodno oblikovanem vremenskem pregovoru: *Dež na Cirila in Metoda kostanj domala oglođa* (Kuret 1967: 215).

Uganka z nič kaj prijetno vsebino (Zupan 1999: 112/174) si je na podlagi besedne igre izposodila njuno ime zaradi sinonimne narečne izgovorjave pot in plot (pot).³¹ Nekaj besedilc je šteti za otroške nagajivke in z njimi otroci izzivajo eden drugega z asociacijami na pomembno obdobje v fizičnem razvoju:

Ciril in Metod
sta lezla čez hlod
hlod se je preklal
Ciril pa v hlače usral.³²

Ta štirivrstičnica je v enem od virov navedena kot izštevanka (Gašperin 1998: 84). Otroci ne vedo, za kako izjemni osebnosti gre in si upajo brez zadrege pošaliti na njun račun. Čeprav so štirivrstičnice sfolklorizirane, prav njihova neobzirnost kaže, da niso kdove kako stare. Morda gre za spredaj omenjeno ozadje: rivalstvo med posameznimi liberalno usmerjenimi Družbami sv. Cirila in Metoda in njihovimi cerkvenimi nasprotniki.

Drugo besedilce je bolj hudomušno in sprejemljivejše za javnost. Toda kaže, da gre za neko širšo tradicijo, saj se pojavi tudi pesem v obliki štirivrstičnice z enako neokusno vsebino. Enak začetek nagajivke dokazuje sorodnost obeh besedilc, vendar ni znano, katero je prvotnejše:

Ciril in Metod
sta lezla po pot,
pot se j' podrl
Metod se je udrl.³³

Še bolj navihana je naslednja štirivrstičnica, ki edina od celotne obravnavane folklorne motivike vsebuje nesporazum med bratoma:

Ciril in Metod
sta imela en sod,
Ciril bi ga pil,
pa Metod ni pustil (Gašperin 1998: 84).

³¹ »Ciril pa Metod sta srava po pót. Adən sə j usrov na pot [= plot, ograja], adən pa na pót [= pot, steza, cesta]. Zej more pa usak ugant, kam se j kdo usrov, pa uben na ugane, zato k dons uben na ve, kugá j pót, kugá pa pót. Učas, k so mel za krave ograjeno. Adən səj na poto, adən pa na póte.«

³² Zapisala Anica Štukl, v petdesetih letih 20. stoletja. Zvezek (*Narodno blago*) z nekaj težko čitljivimi besedili je Arhivu ISN pred leti podaril njen sin France Štukl iz Škofje Loke.

³³ Marija Stanonik, avtopsija.

Zadnja od navedenih pesmi je gotovo najmlajša. Žensko osebno ime Metoda se pojavlja šele v zadnjih desetletjih.

Metoda neroda
po lojtri je šla,
se j' lojtra zlomila,
je padla³⁴ na tla (Gašperin 1990: 76).

4 Sklep

Solunska brata Ciril in Metod sta stara in od Cerkve priznana svetnika. Vendar nobeno od znanih besedil s slovenskih tal ne ustreza vtisu o svetniški legendi kaj šele merilom o njej.

Pri knjižni zbirki *Glasovi* se zbrano gradivo, ki se nanaša na krščanski kulturni krog, ponavadi uvrsti v razdelek *Legendne povedke*, da se ločijo od bajčnih, vražljivih in strašljivih povedk s praviloma mitološkim zaledjem in na drugi strani od zgodovinskih, socialnih, šaljivih povedk in anekdot, ki se opirajo na realna dejstva.

Na podlagi podrobne razčlenitve slovenskega gradiva o slovanskih apostolih Cirilu in Metodu se izkaže, da je vsaj zanj omenjeni kriterij preohlapen in ga je treba imeti za zgolj začasnega.

Zbrana besedila o Cirilu in Metodu je težko imeti za legende. Še zgolj akcidentalna oznaka – pridevniška oblika – *legendne* povedke – zanje ne zadošča. Znotraj te kategorije je v želji za boljšo preglednost motivike z njeno rudimentarno strukturo sprejemljivejša predstavljena žanrska klasifikacija. Njena pestrost nakazuje, da so povedke nastajale v daljšem časovnem razponu in z različnimi, najbrž že tudi nazorsko in zato polemično opredeljenimi nagibi. Ali so povod zanje tudi štirivrstičnice, ki bi jih lahko uvrstili v otroško slovstveno folkloro, ostaja odprto. Manjko folklornih pesmi o Cirilu in Metodu dokazuje, da se njuno poslanstvo nikakor ni tako vključilo v splošno slovensko zavest ali udomačilo v njej, kakor sta ga hoteli prikazati obe strani v slovenskem narodnem gibanju v 19. stoletju.

In kaj imata Ciril in Metod skupnega z znamenitimi dvojicami? Mitološka Dioskura sta postala zvezdna dvojčka; tudi za Cirila in Metoda sta dve zvezdi utrjena metafora v slovenski vezani besedi (prim. Stanonik 2013: 185–207; 2014: 111–33), vendar ne v slovstveni folklori.

Bolj bi ju lahko primerjali z mitološko dvojico zaradi njunega dopolnjevanja. Kakor je Dioskura stara filozofija razumela kot »sozvočje bivajočega«, sta slovanska apostola sozvočje kontemplacije (Ciril) in akcije (Metod). In kakor Dioskura izmenično vladata hemisferi luči / življenja in teme / smrti, se izmenja tudi položaj obeh svetih bratov. Na začetku je Metod v samostanu in Ciril v svetu (na cesarjevem dvoru!), na koncu Ciril umre kot menih in Metod kot cerkveni dostojanstvenik (škof) v svetu.

³⁴ Padla je seveda Metoda, ne lojtra.

Z Zevsom in Hermesom oz. Jupitrom in Merkurjem ju družijo pot in potovanja ter srečevanja z vsakdanjim življenjem. Enako je s Kristusom in svetim Petrom iz slovstvene folklore.

Z mučeniškimi dvojicami iz krščanskega kulturnega kroga ju povezuje preganjanje, vendar ne do prelite krvi. Iz apostolskega kroga sta jima zaradi medsebojnega dopolnjevanja najbližja prvaka Peter in Pavel. S tega vidika sta jima v literaturi sorodna Don Kihot in Sančo Pansa.

VIRI IN LITERATURA

- Martin BAUCER, 1991: *Zgodovina Norika in Furlanije*. Ljubljana: Sveta Gora nad Gorico 1663. Ljubljana: Slovensko bibliofilsko društvo.
- Uroš BAVEC, 1999: Arheološko najdišče in legenda o umrlih: Primer Gorenji Mokronog. *Etnolog*. Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja. 9/1. 231–45.
- Gerhard J. BELINGER, 1997: *Leksikon mitologije: 3000 gesel iz kulture Vzhoda in Zahoda*. Ljubljana: DZS.
- Bruno BETTELHEIM, 2002: *Rabe čudežnega. O pomenu pravljic*. Ljubljana: SH.
- Jan. Ev. BILÝ, 1863: *Ciril in Metod*. Zgodovina svetih apostolov. K tisočletnici jubilejnih slovesnosti. Praga, Maribor: Poslovenil in založil Janez Majciger.
- M. C. HOWATSON, 1998: *Antika*. Leksikon. Ur. M. C. Howatson. Ljubljana: CZ.
- Ksenija DOLINAR, 1984: *Svetovna književnost*. Leksikon. Ur. K. Dolinar. Ljubljana: CZ.
- Tekla DÖMÖTÖR, 1981: *Volksglaube und Aberglaube der Ungarn*. Corvina.
- Janko DURIČ, 2004: *Jezičkovna analiza nagrobnih napisov v Porabju in na Goričkem*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Andrej FEKONJA, 1886: Krščanstvo med Slovenci. *Anton Žlogar, Zbornik cerkvenih govorov na slavo ss Cirilu in Metodu*. Ljubljana. 91–105.
- Roman GAŠPERIN, 1990, 1998: *Enci benci na kamenci* [1], 2. Slovensko otroško izročilo. Zbral in uredil R. Gašperin. Radovljica: OŠ F. S. Finžgarja.
- Ivan GRAFENAUER, 1958: Celovški rokopis iz Rateč. *Razprave* II. razreda št. 3. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede. 1–61.
- Michael GRANT, 1968: *Miti starih Grkov in Rimljanov*. Ljubljana: DZS.
- Anton GRIČNIK, 1998. *Farice*. Glasovi 18. Ljubljana : Založba Kmečki glas.
- Franc GRIVEC, 1927: *Slovanska apostola sv. Ciril in Metod*. Ljubljana: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.
- Gregor H., 1905: Sv. Metod – benediktinec. *Danica* 58, 367.
- Bruno Hartman, pismo, 5. dec. 1994.
- Peter HICINGER, 1863: Stara kapelica pod Trebelnim. *Kmetijske in rokodelske novice* 21/3. 19.
- Jožica KACIN, 2006: Ciril Kržič – Najpomembnejša pa je kakovost. Nanjo bomo morali še bolj paziti. Intervju. *Delo življenje*. Glasilo d. d. Alpine Žiri 44/1. 26.
- Barbara IVANČIČ KUTIN, 2005: Kontekst in tekstura folklornih pripovedi na Bovškem. Doktorsko delo. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko, FF UL.
- Janez JELENEC, 2009: *Ledinska kronika*. Ledine: Župnijski urad.

- Magdalena KARGUL, 2015: *Prestrzeń w polskich i słoweńskich legendach o wędrowce Chrystusa ze św. Piotrem*. Doktorska disertacija. Łódź: Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Słowiańskiej.
- Jože KASTELIC, 1998: *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih*. Šempeter v Savinjski dolini. Ljubljana: SM.
- Jurij KOBE (ps. Jure Sodevski), 1844: Sled Cirilovega obréda (ritus) na Kranjskem. *Kmetijske in rokodelske novice* 2/29. 17. 7. 1844. 115–116.
- Drago KOLENC, 2006: *Dober dan, Krpanova dežela*. Postojna: Notranjsko-kraški regionalni zavod za turizem. Postojnska jama, turizem.
- Jože KOŠNJEK, 2006: Ciril in Metod iz Soluna. *Gorenjski glas*. 16.
- Marija KOZAR, 1995: *Slovenski koledar 1996*. Letopis za Slovence na Madžarskem. Murska Sobota: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Anton KREMPL, 1833: *Branje od tih v kmetičke kalendre postavljenih ino nekerih drugih svetnikov*, Gradec: Natisak in papir od Andreja Lajkama dedizhev.
- Niko KURET, 1967: *Praznično leto Slovencev II*. Celje: MD.
- Franc KUZMIČ, pismo, Murska Sobota, 7. 12. 1994.
- Ivan LAH, 1922: *Češka antologija I*. Ur. I. Lah. Ljubljana: SM.
- Marjan LAMPRET, 2004: *Bogdaj! Šmartno pri Litiji*: Župnija.
- Josip LAVTIŽAR, 1901: *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*. Ljubljana: Pisatelj.
- T. LEMPL, S. J. 1902: V obrambo škofovskega reda svetega Cirila. *Voditelj v bogoslov-nih vedah V*. 437–64.
- Ivan LAVRENČIČ, 1881: Brata solunska in Slovenci. *Kmetijske in rokodelske novice* 39/22–23. 176–77, 183–84.
- Jožef LEVIČNIK, 1863: Še ena beseda zastran stare trebelnske kapelice. *Kmetijske in rokodelske novice* 21/5. 35.
- Maks, MIKLAVČIČ, Jože, DOLENC, 1968, 1970, 1972, 1973. *Leto svetnikov I, II, III, IV*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Franc PERKO, 1972: Ciril in Metod, slovanska blagovestnika. *Leto svetnikov III*, Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov. 62, 68.
- Dušan PIRJEVEC, 1973: *Na začetku, Miguel de Cervantes. Don Kihot*. Ljubljana: CZ. 5–127.
- Andrej PRAŽNIK, 29. aprila 2007: V razcvetu pomladi. *Družina* 56/12. 9.
- Božidar RAIČ, 1853: Cirili Metod. Prvaja veroučitelja slovenskaja. *Zora jugoslavenska* 2. 101–02.
- Urška PERENIČ, 2007: Spremna študija. *Miguel de Cervantes Saavedra, Don Kihot*. Ljubljana: Delo, Inteligo, Študentska založba. 211–18.
- Miran SATLER, France STELE, 1973: *Stare slovenske lipe*. Celje: MD.
- Jože SMEJ, 1986: Krizantema na grob Janeza Eljaša. *Stopinje 1985*. Murska Sobota.
- Gustav SCHWAB, 1988: *Najlepše antične pripovedke*. Ljubljana: MK.
- Avgust STEGENŠEK, 1905: *Dekanija Gornjegrajska*. Maribor: Cerkveni spomeniki lavantinske škofije.
- Vinko ŠEGA, 2008: *Dano tisto uro*. Ljubljana: Družina.
- Stanislav ŠKRABEC, 1885: Tisočletnica smerti svetega Metoda, velikega škofa sloven-skega. *Cvetje z vertov sv. Frančiška*. 6/1. 1–4.

- Franček ŠTEFANEC, 2001: Ciril in Metod med potovanjem v Rim. *Mohorjev koledar za leto 2002*. Celje: MD. 166–67.
- Viktor TILLER, 1938: *Sevnica in okolica*. Ljubljana: Samozaložba.
- Rafko VALENČIČ, 2007: Sveti Hieronim – mož s Krasa. Ljubljana: Družina.
- Jonatan VINKLER, 1998/1999: Zbornik *Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih* ali kako ugledati delo solunskih bratov med Slovani. *Jezik in slovstvo* 44/6. 244–54.
- Jakub de VORAGINE, 1955. *Zlota legenda*. Marian Plezia, izbor in spremna beseda. Varšava: Pax.
- Andrej VOVKO, 1994: *Mal položi dar...* Portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918. Ljubljana: SM.
- Mihaljko VUGA, 1886: Sv. Ciril dvakrat, sv. Metod štirikrat med Slovenci. *Zbornik cerkvenih govorov na slavo ss Cirilu in Metodu*. Ljubljana. 193–99.
- jz [= Jože Zadravec], 1995: Praznično Brje na Vipavskem. *Družina* 44/20. 3.
- Kazimir ZAKRAJŠEK, 1940: Od sv. Krištofa do sv. Cirila in Metoda. *Naš Bežigrad v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, Ljubljana: Stavbna zadruga »Bežigrajski dom«. 60–62.
- Marjan ZUPAN. 1999: *Rpečnikova vučca*. Glasovi 20. Ljubljana: Kmečki glas.
- Tomo ZUPAN, 1886: Ciril-Metodovo delovanje na avstrijskih tleh. *Zbornik cerkvenih govorov na slavo ss Cirilu in Metodu*, Ljubljana. 85–90.
- J. K., 1898: Najnovejše o Kraljedvorskem rokopisu. *Kmetijske in rokodelske novice* 56/32. 316–17.
- L. o. K., 1995: Slavina (Iz naših župnij). *Družina* 44/35. 5.
- , 1885: Pogled na stari Velegrad. *Slovan* II. 205.
- , 1862: Tisočletnica sv. Cirila in Metoda. *Kmetijske in rokodelske novice* 18. 392.
- , 1885: Na Velegradu. *Slovan* II. 312–14.
- , 1962: Cerkev sv. Cirila in Metoda na Brjah. *Družina*. 11. 99.

SUMMARY

The Thessalonica brothers Cyril and Methodius are old saints, recognized by the Church. However, not one of the known texts from the Slovene territory comes close to the impressiveness of the saintly legend, let alone its criteria. In the series of books *Glasovi*, in which to date 150 books containing Slovene folklore and memory stories have been published, the collected field material that refers to the Christian cultural circle is usually classified in the section *Legendary Tales*, in order to separate it from mythical, superstitious, and scary tales, which usually have a mythological background, and, on the other hand, from historical, social, humorous tales and anecdotes that are based on real facts. A detailed analysis of the Slovene material about the Slavic apostles Cyril and Methodius revealed that at least for them, the above mentioned criterion is too loose, and should be used only provisionally. It would be hard to consider the collected texts about Cyril and Methodius as legends. Even the accidental term – in its adjective form – *legendary tales* – does not suffice. within this category and with the aim of having a clear overview of motifs, a more acceptable genre classification is presented, with a rudimentary structure. Its diversity indicates that the tales originated over a longer period of time and for different reasons, probably ideological ones and therefore polemical. Whether they were also stimulated by four-line poems, which may be classified as children's literature, remains an open question. The absence of folklore poems about Cyril and Methodius proves that their mission never

really entered the general Slovene awareness or became part of it—as was claimed by both sides of the Slovene national movement of the 19th century. And what do Cyril and Methodius have in common with famous pairs? The mythological Dioscuri became a pair of stars; concerning Cyril and Methodius, “two stars” became a common metaphor in Slovene poetry as well (see Stanonik 2013: 185–207; 2014: 111–133), though not in literary folklore. It would be better to compare them with the mythological pair and based on their complementary nature. Ancient philosophy perceived the Dioscuri as the “harmony of existence”, and the Slavic apostles stand for the harmony between contemplation (Cyril) and action (Methodius). Like the Dioscuri alternately ruled the hemispheres of light/life and darkness/death, the position of the two holy brothers also alternates. At the beginning, Methodius lives in a monastery and Cyril in the world (at the emperor’s court!), but in the end Cyril dies as a monk and Methodius as a church dignitary (bishop) in the world. What the brothers have in common with Zeus and Hermes, or with Jupiter and Mercury, are the road, their travels, and their encounters with everyday life. And the same is true of Christ and St Peter in literary folklore. And what they have in common with martyr pairs from the Christian cultural circle is persecution but without blood being spilled. From the circle of the apostles, the closest pair - because of their complementary nature – are SS Peter and Paul. And in this perspective, literature has a similar pair in Don Quixote and Sancho Panza.